

سرمایه اجتماعی، امید به آینده و تمایل به مهاجرت به خارج از کشور: مورد مطالعه؛ دانشجویان علوم انسانی دانشگاه شیراز

اصغر میرفردی^{۱*}، میلاد وحیدی^۲

- ۱- نویسنده مسئول*، دانشیار بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: Amirfardi@shirazu.ac.ir
- ۲- دانش‌آموخته کارشناسی جامعه‌شناسی، بخش جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. رایانامه: Miladvahidi083@gmail.com

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>هدف پژوهش: مهاجرت به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی تغییرات جمعیتی است. این پژوهش باهدف بررسی جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده با میزان تمایل به مهاجرت دانشجویان به خارج از کشور، با استفاده از چارچوب نظری ترکیبی با تأکید بر مدل نظری کشش-اورت لی و مدل تمایل-توانایی کارلینگ و شویل انجام شد.</p> <p>روش پژوهش: رویکرد پژوهش، کمی و از نوع پیمایشی و جامعه آماری آن، دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز بود که با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۶۰ نفر، به عنوان حجم نمونه تعیین شد و با روش نمونه‌گیری احتمالی از نوع خوشه‌ای انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه ساختمان، گردآوری گردید. برای سنجش سرمایه اجتماعی از پرسشنامه ناهایت و گوشال (۱۹۹۸) و برای سنجش دیگر متغیرها از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد. برای ارزیابی اعتبار و پایایی ابزار پژوهش، به ترتیب از اعتبار صوری و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد.</p> <p>یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که میانگین تمایل به مهاجرت و امید به آینده پاسخگویان از میانگین مورد انتظار بیشتر و میانگین سرمایه اجتماعی آن‌ها از میانگین مورد انتظار کمتر است. متغیرهای سرمایه اجتماعی و امید به آینده با میزان تمایل به مهاجرت، رابطه معکوس و معنادار در سطح ۹۹ درصد اطمینان داشتند. همچنین بین میزان تمایل به مهاجرت دانشجویان برحسب پایگاه اجتماعی، جنس و مقطع تحصیلی آن‌ها تفاوت معناداری وجود نداشت. متغیر وابسته تنها برحسب میزان استفاده از تلویزیون داخلی تفاوت معناداری داشت و با توجه به دیگر رسانه‌ها تفاوت معناداری نداشت. تحلیل مسیر نشانگر نقش مستقیم و تعدیلی سرمایه اجتماعی در کاهش تمایل به مهاجرت است. رگرسیون چندگانه نشان داد که متغیرهای مستقل توانستند ۱۴/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین نمایند.</p> <p>نتیجه‌گیری: سرمایه اجتماع به شکل مستقیم و میانجی نقش مهمی در میزان تمایل به مهاجرت به خارج از کشور دارد. ضرورت دارد در سیاستگذاری‌های اجتماعی و اقتصادی، به نقش مهم سرمایه اجتماعی و عناصر آن توجه گردد.</p>	<p>نوع مقاله: پژوهشی</p> <p>تاریخچه مقاله: دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۵ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۳۰</p> <p>کلید واژه‌ها: مهاجرت، سرمایه اجتماعی، امید به آینده، دانشجویان، ایران.</p>

استناد: میرفردی، ا.، وحیدی، م. (۱۴۰۵). سرمایه اجتماعی، امید به آینده و تمایل به مهاجرت به خارج از کشور: مورد مطالعه؛ دانشجویان علوم انسانی دانشگاه شیراز، *جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، ۱۵(۱)، ۲۶۸-۲۴۷.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به نشریه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه تبریز می‌باشد.

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY: 4 است.

[10.22034/jeds.2026.69186.1899](https://doi.org/10.22034/jeds.2026.69186.1899)

مقدمه

پدیده مهاجرت یکی از مسائل مهم جهان امروز است که در کنار باروری و مرگ‌ومیر، از عوامل اصلی تاثیرگذار بر حجم، ترکیب و توزیع جمعیت‌های انسانی است. مهاجرت به‌عنوان یکی از عوامل اصلی تغییرات جمعیت، می‌تواند علاوه بر تغییرات درآمدت و طولانی، آثار کوتاه‌مدتی را نیز در تعداد و ساختار جمعیت ایجاد کند. مهاجرت، به‌طور کلی دارای دو نوع داخلی و بین‌المللی است که هر دو شکل آن، از عوامل رشد جمعیت شهری در جهان صنعتی و مدرن معاصر است (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱-۳)؛ مهاجرت، افزون بر اثرگذاری بر ساختار جمعیت‌های انسانی در مبدا و مقصد، بر جنبه‌های متعدد زندگی افراد و جوامع نیز تاثیرگذار است. پدیده مهاجرت، تنها انتقال جمعیت از نقطه‌ای به نقطه دیگر نیست؛ بلکه مهاجرت علاوه بر حرکت انسان‌ها به‌صورت جغرافیایی، شامل حرکت رفتارها، فرهنگ‌ها و الگوهای رفتاری نیز به‌شمار می‌رود (امانی، ۱۳۵۵: ۶۱-۶۰).

مهاجرت به‌عنوان یک پدیده پیچیده، تحت تاثیر عوامل فردی، میانجی و کلان است. در سطح فردی، عواملی مانند نگرش شخصی، وضعیت زندگی، رویدادهای زندگی و عوامل روانشناختی نقش کلیدی ایفا می‌کنند. این عوامل فراتر از فشارهای اقتصادی یا اجتماعی کلان عمل کرده و تصمیم مهاجرت را به یک فرآیند شخصی تبدیل می‌کنند (Castelli, 2018: 1). طبقه‌بندی انگیزه‌های مهاجرتی، علاوه بر عوامل ارادی، در یک طبقه‌بندی چندبعدی قرار می‌گیرند؛ در حالی که عوامل اقتصادی نظیر جست‌وجوی شغل و بهره‌مندی از مراکز صنعتی به‌عنوان پیشران‌های اصلی شناخته می‌شوند، عوامل دیگری چون عوامل خانوادگی (ازدواج و تحصیل)، عوامل زیست‌محیطی (گریز از شرایط نامساعد مبدأ و جذابیت پایتخت‌نشینی) و زمینه‌های فرهنگی-سیاسی نیز نقشی تعیین‌کننده در مهاجرت دارند (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱-۳).

به‌طور تاریخی، بسیاری از مردم برای گریز از فقر، شرایط ناامیدی، بلایای طبیعی و دیگر پدیده‌های اجتماعی، اقدام به جابه‌جایی موقت یا دائمی می‌نمودند که از عوامل ساختاری و کلان تمایل به مهاجرت‌اند. در تاریخ معاصر، تحولات پدیدآمده در اروپا و گسترش آن از قرن شانزده میلادی با مهاجرت‌های بین‌المللی همراه بوده است. این تحولات، پیامدهایی همچون نوگرایی و صنعتی‌شدن را در برداشتند که نه تنها قاره اروپا، بلکه مناطق دیگر جهان را نیز دچار دگرگونی و تغییرات گسترده‌ای کرد. در عصر جدید، مهاجرت به‌عنوان پاسخی به تحولات مدرن در بستر جهانی است که با تجدد و نوگرایی مرتبط است (خواجانه‌نوری، ۱۴۰۱: ۹-۸). افزون بر زمینه‌های ساختاری و کلان، عوامل فردی نیز در مهاجرت نقش‌افزین‌اند. عوامل فردی همچون رضایت شغلی، اعتماد بین شخصی، ویژگی‌های تحصیلی، خانوادگی و ویژگی‌های روانی (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷: صفری، ۱۴۰۱؛ رزمی و همکاران، ۱۴۰۱؛ میرفردی و همکاران، ۱۴۰۱)، از زمینه‌های مهاجرت‌اند. می‌توان گفت که امر مهاجرت در جهان امروز، در مقایسه با شرایط تاریخی ماقبل مدرن، ماهیت متفاوتی دارد.

پدیده مهاجرت دارای ویژگی‌های مثبت و منفی برای مبدأ و مقصد مهاجران است. با این وجود، زمانی که میزان تمایل و تقاضا برای مهاجرت از یک کشور به‌ویژه در میان گروه‌های خاص مثل متخصصان و نسل جوان، به‌طور فزاینده افزایش یابد، تبدیل به یک مسئله اجتماعی^۱ می‌شود و کارکرد منفی پیدا می‌کند.

بیشتر دیدگاه‌های نظری موجود درخصوص مهاجرت، علت‌ها و عوامل تسهیل‌کننده آن را مورد بررسی قرار داده‌اند، همچون نظریه‌هایی که به عوامل اقتصادی و عوامل دافع در مبدأ و جاذب در مقصد اشاره دارند (Lee, 1966)؛ همچنین نظریه‌هایی مطرح شده‌اند که به عوامل غیر اقتصادی همچون ارتباطات سیاسی، اجتماعی و تاریخی و به‌ویژه فرهنگ مهاجرت (Carling & Schewel, 2020) تاکید داشتند. مفهوم تمایل به مهاجرت یا آرزوی مهاجرت^۲، مفهوم جدیدی در

مطالعات مهاجرت است که با قصد یا اقدام به مهاجرت متفاوت است. تمایل به مهاجرت، به این مسئله اشاره دارد که وقتی فردی به مهاجرت تمایل پیدا می‌کند، تاحدی به اطلاعات یا تصاویری^۱ بستگی دارد که درباره کشورهای مقصد دریافت می‌کند و همچنین به برداشت او از وضعیت اقتصادی-سیاسی کشور مبدأ. البته باید در نظر داشت که تمایلات مهاجرتی لزوماً به قصد یا رفتار مهاجرتی^۲ منجر نمی‌شوند. تمایل به مهاجرت را باید به عنوان معیاری از پتانسیل مهاجرت و نه معیاری جایگزین برای مهاجرت واقعی در آینده در نظر گرفت (Van Mol et al., 2018: 2). این پدیده، که می‌توان آن را «مهاجرت به مثابه یک گزینه» در مقابل «مهاجرت به مثابه یک عمل» تعریف کرد، تأثیرات عمیقی بر شیوه زندگی افراد در جامعه مبدأ بر جای می‌گذارد (آسایش و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۳). کسی دارای میل به مهاجرت است که مهاجرت کردن را بر ماندن در سکونت‌گاه مبدأ ترجیح دهد که بررسی این امر، نیازمند تمرکز بر مسائل مبدأ است (رضایی و صادقی، ۱۴۰۰: ۳۶).

امروزه مهاجرت به‌عنوان یک چالش، به کشور یا منطقه خاصی اختصاص ندارد، بلکه همه کشورهای جهان، اعم از توسعه یافته و در حال توسعه، با این مسئله درگیرند. زمینه‌ها و بسترهای ایجاد پدیده مهاجرت در جوامع مختلف، متفاوت است (طاهری دمنه و کاظمی، ۱۳۹۷: ۵۴). جامعه ایران به‌عنوان یک کشور در حال توسعه، جامعه پویایی است که ساختارهای اجتماعی آن در پرتو تحولات جهانی، در حال تغییر شکل از سنتی به مدرن است و با پدیده‌های صنعتی‌شدن، شهرنشینی و رشد جمعیت همراه است (میرفردی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۴). مهاجرت بین‌المللی در ایران، به‌عنوان یکی از مسائل اجتماعی مهم مورد توجه است. باوجود جریان‌های مهاجرتی به داخل ایران از کشورهای همسایه، پدیده مهاجرت در ایران، به استثناء مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران، موازنه منفی دارد و بیشتر مهاجرت‌ها به خارج از کشور انجام می‌گیرد؛ جهت و جریان مهاجرت در ایران، اغلب به سوی کشورهای توسعه یافته و عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^۳ است. روند منفی موازنه مهاجرت در دهه‌های اخیر، یکی از عوامل مهم کاهش رشد جمعیت، خروج سرمایه‌های انسانی ماهر و تحصیل کرده و همچنین خارج شدن سرمایه‌های اقتصادی از کشور است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۴-۸۵). پژوهش‌های مختلف تجربی در ایران (برای نمونه: صادقی و همکاران، ۱۳۹۷؛ افشاری و همکاران، ۱۳۹۹؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۲ و سجادی و همکاران، ۱۴۰۳) نشانگر آن‌اند که میزان تمایل به مهاجرت در ایران، به‌ویژه در میان دانشجویان، در سال‌های اخیر افزایش یافته و با عوامل اجتماعی گوناگونی مرتبط است. نظر به مطالعات انجام‌شده، پدیده مهاجرت به خارج در ایران، به‌عنوان یک مسئله اجتماعی مطرح است که شناخت و تبیین آن ضروری است. مهاجرت می‌تواند در پیوند با عوامل گوناگونی تبیین شود.

سرمایه اجتماعی، مجموعه عناصر و ویژگی‌هایی است که موجب همکاری و تعامل برای دستیابی به منافع متقابل می‌شود (Putnam, 2000). سرمایه اجتماعی یک دارایی باارزش است و ارزش آن ناشی از دسترسی به منابعی است که از طریق روابط اجتماعی یک کنشگر ایجاد می‌شود (Arranz & et al., 2022: 991). به اعتقاد پاکستون^۴، سرمایه اجتماعی ظرفیت عمل را افزایش می‌دهد و تولید برخی کالاها و تحقق اهداف مختلفی را برای اعضای یک گروه یا جامعه، تسهیل می‌کند. بااین‌حال سرمایه اجتماعی می‌تواند در درون گروه پنهان بماند و به‌عنوان انرژی بالقوه در نظر گرفته شود (Paxton, 1999: 93).

متغیر امید به آینده یکی از ویژگی‌هایی است که رفتارها و کنش‌های افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اسنایدر^۵، امید را یک فرایند تفکر هدفمند به سمت مطلوب‌ها می‌داند (Snyder & Sigmon, 2002: 257).

1. Images
2. Migratory intentions or behaviour
3. Organization for Economic Cooperation and Development
4. Paxton
5. Snyder.

کسی که به آینده امیدوار باشد، زمینه‌های رسیدن به اهداف خود را مهیا می‌کند و انگیزه زیادی برای تلاش به رسیدن به اهداف را دارا خواهد بود. به عبارت دیگر، امیدواری سرچشمه پویایی اجتماعی است (مردانی‌فر و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۶). نظر به اهمیت هردو متغیر امید به آینده و سرمایه اجتماعی در جهان امروز و تاثیر آن‌ها در رشد و توسعه همه‌جانبه یک جامعه، به ویژه درباره جوانان و دانشجویان، مطالعه و شناخت رابطه این متغیرها با میزان تمایل به مهاجرت افراد، دارای اهمیت و ضرورت است. در جامعه ایران، به دلیل وقوع تحولات اجتماعی، به ویژه در سال‌های اخیر و نقش محوری جامعه دانشجویی در این تحولات، تبیین میل به مهاجرت در بین آنها از اهمیت بالایی برخوردار است. دانشجویان نیز به‌عنوان کارگزاران آینده و قشر مهمی که به‌واسطه حضور در محیط آموزشی، بین حوزه عمومی و جامعه نقش ایفا می‌کنند (میرفردی و ولی نژاد، ۱۳۹۶: ۷۰)، و در معرض مهاجرت به خارج هستند، نیازمند مطالعه در زمینه مهاجرت و زمینه‌های گرایش به مهاجرت هستند. از این‌رو، در دهه‌های اخیر، پژوهش‌هایی در این زمینه انجام شده است. با وجود مطالعات انجام شده درباره رابطه سرمایه اجتماعی و مهاجرت ایرانیان به ویژه دانشجویان (برای نمونه: صادقی، ۱۳۹۷؛ آسایش و همکاران، ۱۳۹۸؛ رضایی و صادقی، ۱۴۰۰؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۲؛ نوبخت و رستمعلی‌زاده، ۱۴۰۲؛ سجادی و همکاران، ۱۴۰۳)، شناخت رابطه این متغیرها درباره دانشجویان رشته‌های علوم انسانی به ویژه در جامعه مورد مطالعه کنونی انجام نشده است. در این راستا، این پژوهش به دنبال شناخت و تبیین تمایل دانشجویان رشته‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز به مهاجرت است. بر این اساس، سؤال اصلی پژوهش این است که چه ارتباطی میان امید به آینده و سرمایه اجتماعی با تمایل دانشجویان علوم انسانی دانشگاه شیراز به مهاجرت به خارج از کشور وجود دارد؟

اهداف پژوهش

پژوهش حاضر به دنبال بررسی و شناخت اهداف زیر است:

- ۱- شناخت رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور.
- ۲- شناخت رابطه بین امید به آینده و میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت خارج از کشور.
- ۳- شناخت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت از کشور برحسب پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده آنها.
- ۴- شناخت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور دانشگاه شیراز برحسب مقطع تحصیلی.
- ۵- شناخت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور دانشگاه شیراز برحسب میزان استفاده از رسانه‌های جمعی.
- ۶- شناخت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور با توجه به متغیرهای زمینه‌ای.

پیشینه‌های پژوهش

پژوهش صادقی و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد که تمامی سطوح و ابعاد سرمایه اجتماعی، با تمایل به مهاجرت خارج از کشور، رابطه معکوس و معناداری دارد. پژوهش افشاری و همکاران (۱۳۹۹) بر روی ۱۲۱۷ نفر از جوانان ۱۸ تا ۳۵ سال شهر تهران نشان داد بین تمایل به مهاجرت و سرمایه اجتماعی رابطه معکوس و معناداری وجود دارد. پژوهش حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۹) بر روی ۱۹۳ نفر از فراگیران زبان انگلیسی نشان داد که متغیرهای بهزیستی عملیاتی رابطه مثبت و معنادار و دو بعد بهزیستی کلان (روابط اجتماعی و بهزیستی روان‌شناختی)، رابطه معکوس و معناداری با تمایل به مهاجرت دارند. پژوهش رزمی و همکاران (۱۴۰۱) بر روی ۴۹۵ نفر از خانوارهای روستایی استان‌های آذربایجان شرقی و غربی نشان داد که عواملی همچون درآمد خانوار و سطح سرمایه اجتماعی، بر میزان تمایل به مهاجرت آن‌ها تاثیر معکوس و معنادار

دارند. پژوهش عبدالهی و رضایی (۱۴۰۱) بر روی داده‌های پیمایش ملی نشان داد که میل مهاجرت رابطه معکوسی با متغیرهایی چون نشاط اجتماعی، امید به آینده و رضایت اجتماعی دارد. پژوهش صفری (۱۴۰۱) بر روی ۳۸۶ نفر از داوطلبان کنکور سراسری شهر زنجان نشان داد که بین متغیرهای زمینه‌ای افراد، معدل دیپلم و وضعیت اجتماعی-اقتصادی افراد با میزان تمایل به مهاجرت‌شان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. پژوهش حیدری و همکاران (۱۴۰۲) بر روی ۵۰۳ نفر از دانشجویان علوم پزشکی گلستان نشان داد با کاهش میزان سرمایه اجتماعی در پرستاران، تمایل به مهاجرت در آن‌ها افزایش خواهد یافت. نوبخت و رستم‌علی‌زاده (۱۴۰۲) در پژوهشی درباره جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهر بوشهر نشان دادند که متغیرهای زمینه‌ای، محیطی و ساختاری در شکل‌گیری تمایل به مهاجرت نسل جوان، تاثیر مثبت و معناداری دارند. پژوهش سجادی و همکاران (۱۴۰۳) درباره ۵۱۱ نفر از دانشجویان شهر کرمان نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده با تمایل به مهاجرت، رابطه معکوس و معنادار وجود دارد. پژوهش دراهکی (۱۴۰۳) بر روی ۳۷۶ نفر از جوانان شهرستان آبدانان استان ایلام نشان داد که عواملی همچون بیکاری، کمبود امکانات آموزشی، تفریحی و بهداشتی و آینده نامشخص، در افزایش میزان تمایل به مهاجرت تاثیر گذارند.

نتایج مطالعه اسپینا^۱ (۲۰۱۷) در کشور بلغارستان، نشان داد که میان ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی و مهاجرت، رابطه منفی و معنادار وجود دارد. کائو و ساپ^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی با استفاده از داده‌های پروژه شهرهای کوچک آیووا (۲۰۱۴) و پیمایش جامعه آمریکا (۲۰۱۶) نشان دادند که مدت اقامت طولانی‌تر و سطح بالاتر سرمایه اجتماعی دلبستگی به جامعه را تقویت می‌کند، اما این دلبستگی پیش‌بینی‌کننده نرخ‌های مهاجرت نبود. پژوهش کلش^۳ (۲۰۲۱) بر روی ۲۸۰ نفر از ساکنان مناطق روستایی شهرستان آریزونا در ترکیه نشان داد که سرمایه اجتماعی و امید به آینده، رابطه معکوس و معناداری با تمایل به مهاجرت دارند. پژوهش کیفی آکانله^۴ و همکاران (۲۰۲۱) با مشارکت ۴۰ نفر دریافتند که مهاجرت بین‌المللی و سرمایه اجتماعی افراد همراستا هستند و سرمایه اجتماعی، در درک پویایی‌های مهاجرت تاثیرگذار است. نتایج پژوهش نگوین^۵ و همکاران (۲۰۲۲) در روستاهای ویتنام، نشان داد که هرچه افراد از سطح سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار باشند، میل به مهاجرت بیشتری دارند. پژوهش لورینچ و نمث^۶ (۲۰۲۲) بر روی داده‌های بایگانی شده شبکه‌های اجتماعی آنلاین در مجارستان نشان داد که ایجاد سرمایه اجتماعی برون‌گروهی، با افزایش جریان مهاجرت مرتبط است. پژوهش ترکیبی آبی^۷ و همکاران (۲۰۲۵) نشان داد که سرمایه اجتماعی با میزان تمایل به مهاجرت و توانایی مهاجرت، رابطه مثبت و معنادار دارد.

مرور پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که برخی مطالعات داخلی و خارجی، به بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و امید به آینده با تمایل به مهاجرت به‌ویژه در محیط دانشجویی پرداخته‌اند. پژوهش حاضر، فراتر از بررسی رابطه مستقیم متغیرها، به تحلیل نقش سرمایه اجتماعی، به‌عنوان سازوکار میانجی در تبیین تاثیر امید به آینده بر تمایل به مهاجرت دانشجویان می‌پردازد؛ رویکردی که در مطالعات اخیر کمتر مورد توجه واقع شده است. با وجود پژوهش‌های قبلی، با توجه به تحولات اجتماعی گسترده جامعه ایران در سال‌های اخیر و موج جدید مهاجرت در این سال‌ها به‌ویژه در میان دانشجویان به‌سان سرمایه‌های انسانی آینده کشور، پژوهش‌های علمی کمتر انجام شده است. از دیرباز، مهاجرت بیشتر در بین دانشجویان رشته‌های فنی-مهندسی و علوم پایه انجام می‌گرفت که در سال‌های اخیر، به دانشجویان رشته‌های علوم انسانی نیز تسری پیدا کرده است. این پژوهش، با تمرکز بر دانشجویان علوم انسانی، تلاش می‌کند نقش سرمایه اجتماعی و امید به آینده را بر

1. Spina
2. Kao & Sapp
3. Kelesh
4. Akanle
5. Nguyen
6. Lorincz & Nemeth
7. Abbay

تمایل آنها به مهاجرت بررسی کند. پژوهش‌های پیشین، با اینکه در میان دانشجویان و جوانان انجام شده‌اند، اما دانشجویان تمام رشته‌ها را در نظر گرفته‌اند و بر روی دانشجویان علوم انسانی تمرکز نکرده‌اند که پژوهش حاضر، به دنبال پر کردن این خلا مطالعاتی است. با توجه به تحولات اجتماعی در ایران در سال‌های اخیر و نقش محوری دانشجویان علوم انسانی با توجه به موضوعات مطالعاتی و تحصیلی‌شان و اهمیت نهاد دانشگاه در این تحولات، انجام چنین پژوهشی ضرورت دارد. در این راستا، این پژوهش در پی آن است تا چگونگی رابطه متغیرهای سرمایه اجتماعی و امید به آینده با میزان تمایل دانشجویان علوم انسانی به مهاجرت به خارج از کشور را تحلیل نماید. همچنین، نظر به جایگاه دانشگاه شیراز در منطقه جنوب کشور، تعداد دانشجویان آن و تنوع رشته‌ها و دانشکده‌های علوم انسانی، چنین مطالعه‌ای از اهمیت بالایی برخوردار است.

مبانی نظری پژوهش

در زمینه تبیین پدیده مهاجرت، دیدگاه‌های نظری گوناگونی وجود دارند که به لحاظ رویکرد نظری و سطح تحلیل، تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای باهم دارند. در این بخش به مهم‌ترین نظریه‌ها درباره مهاجرت، که متناسب با تبیین این امر در جامعه ایران است، پرداخته می‌شود و سپس چارچوب نظری تدوین می‌شود.

اورت لی^۱ به تبیین مهاجرت بین‌المللی در سطح خرد و با ارائه مدل‌های کشش-رانش پرداخته است. این مدل که ریشه در نظریه کارکردگرایی دارد، جامعه را به عنوان یک سیستم متعادل متشکل از اجزای وابسته به هم توصیف می‌کند. بر این اساس، افراد تمایل دارند از مناطق با درآمد کم به مناطق با درآمد بالاتر مهاجرت کنند. انگیزه‌های اقتصادی برای مهاجرت می‌تواند ناشی از عوامل فشار در کشور مبدأ، مانند فقر، رشد جمعیت، سرکوب سیاسی، و موقعیت اجتماعی پایین یا جذابیت‌های کشور مقصد، مانند رفاه، فرصت‌های شغلی بهتر، آزادی سیاسی و امکانات تحصیلی باشند (Lee, 1966). به عبارت دیگر، عوامل فشار در کشور مبدأ و عوامل جذب در کشور مقصد، محرک‌های اصلی مهاجرت محسوب می‌شوند. به نظر لی، چهار عامل عمده در تصمیم به مهاجرت نقش دارند: الف) عوامل مرتبط با حوزه مبدأ؛ ب) عوامل مرتبط با حوزه مقصد؛ ج) موانع بازدارنده؛ د) عوامل شخصی (Lee, 1966).

کارلینگ و شوایل^۲، در ارتباط با تبیین میل به مهاجرت افراد، مدلی را تحت عنوان مدل تمایل-توانایی^۳ ارائه داده‌اند. در این مدل، تمایل یا آرزوی مهاجرت، به سادگی به‌عنوان این باور تعریف می‌شود که مهاجرت بر عدم مهاجرت ترجیح دارد؛ این آرزو می‌تواند از نظر درجه و نیز تعادل بین انتخاب و اجبار، متفاوت باشد. از میان کسانی که آرزوی مهاجرت دارند، برخی توانایی انجام آن را دارند که در مهاجرت واقعی آن‌ها قابل مشاهده است. کسانی که مهاجرت نمی‌کنند به دو دسته تقسیم می‌شوند: غیر مهاجران غیر ارادی، که آرزوی مهاجرت دارند اما فاقد توانایی هستند؛ و غیر مهاجران ارادی، که به دلیل باور به ترجیح مهاجرت نکردن بر مهاجرت، در مکان مبدأ می‌مانند (Carling & Schewel, 2020: 945). هر یک از دو عامل تعیین‌کننده آرزو و توانایی، به طور همزمان در دو سطح تحلیل می‌شوند؛ یکی در سطح کلان که شامل زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی‌ای است که در آن ساخت‌های اجتماعی^۴ خاصی از مهاجرت وجود دارد، دیگری، در سطح خرد که در آن، ویژگی‌های فردی و شخصی افراد با این محیط مهاجرتی تعامل می‌کنند تا الگوهای مربوط به اینکه چه کسی مایل به ترک است و چه کسی مایل به ماندن است، را تعیین کنند (Carling & Schewel, 2020: 946). به باور کارلینگ و شوایل، این

1. Everett Lee
2. Carling & Schewel
3. Aspiration / Ability Model
4. Social construction

مدل به دو صورت مجزا متمرکز است؛ ارزیابی مهاجرت به عنوان یک اقدام بالقوه که با میل فرد به مهاجرت و تحقق یا عدم تحقق مهاجرت به طور واقعی انجام می‌شود. رویکردهای دویمرحله‌ای بر این اساس بنا شده‌اند که صرف داشتن تمایل به مهاجرت، به معنای تحقق آن نیست. تفاوت در نرخ مهاجرت را می‌توان ناشی از تفاوت در سطح تمایل، توانایی یا ترکیبی از هر دو دانست. حتی در مواردی که نتیجه نهایی یکسان به نظر می‌رسد (مهاجرت یا عدم مهاجرت)، این نتیجه می‌تواند حاصل ترکیب‌های متضادی از سطوح تمایل و توانایی باشد که اثر یکدیگر را خنثی می‌کنند (Carling & Schewel, 2020: 947).

نظریه امید اسنایدر^۱ یک چارچوب انگیزشی مثبت از امید است که آن را نه به عنوان یک هیجان صرف، بلکه به عنوان یک فرآیند تفکر هدف‌مند تعریف می‌کند. بر اساس این نظریه، امید از دو مؤلفه تعاملی و ضروری تشکیل شده است: تفکر عاملیت که عبارت است از باور فرد به توانایی خود برای آغاز و تداوم حرکت به سوی اهداف، و تفکر مسیرها که به معنای ادراک توانایی تولید راه‌های کارآمد برای رسیدن به آن اهداف است (Snyder & Sigmon, 2002: 257). این دو مؤلفه در یک چرخه پویا بر یکدیگر تأثیر متقابل گذاشته و تقویت می‌کنند؛ به گونه‌ای که تصور راه‌های بیشتر، انگیزه (عاملیت) را افزایش می‌دهد و انگیزه بالاتر، جستجو و ابداع مسیرهای جدید را تسهیل می‌کند. سنگ بنای این فرآیند، اهدافی هستند که باید به اندازه کافی ارزشمند و در عین حال با میزانی از عدم قطعیت همراه باشند تا فضای لازم برای ظهور امید را فراهم آورند. این نظریه به طور خاص بر رابطه علی شناخت‌های امیدوارانه با هیجان‌ات تأکید دارد. هیجان‌ات مثبت، پیامد ادراک حرکت موفقیت‌آمیز به سوی اهداف یا غلبه مؤثر بر موانع هستند، در حالی که هیجان‌ات منفی ناشی از ادراک شکست یا مواجهه با موانع غیرقابل عبور تلقی می‌شوند. این هیجان‌ات سپس به صورت یک حلقه بازخوردی عمل کرده و بر ارزیابی‌های بعدی فرد از عاملیت و مسیرهای خود تأثیر می‌گذارند و یک سیستم پویا و پاسخگو به تجربه را شکل می‌دهند (Snyder & Sigmon, 2002: 258-259).

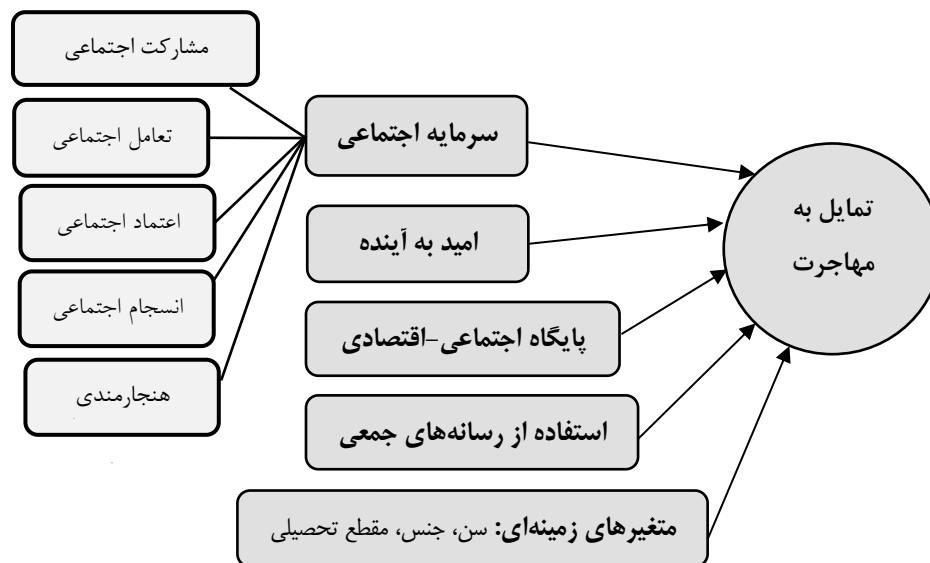
رابطه گر^۲ نظریه محرومیت نسبی^۳ خود را بر پایه سازوکاری مبتنی بر ناکامی-پرخاشگری صورت‌بندی کرده است. گر، محرومیت نسبی را برداشت افراد از وجود اختلاف میان انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی‌شان تعریف می‌کند. انتظارات ارزشی شامل کالاها و شرایط زندگی هستند که انسان‌ها خود را مستحق آن می‌دانند و توانایی‌های ارزشی، به شرایطی اشاره دارد که انسان‌ها فکر می‌کنند، توانایی کسب کالاها و شرایط زندگی را دارند (گر، ۱۴۰۲: ۴۷). فرضیه گر، به برداشت ذهنی افراد از محرومیت استوار است و به وضعیتی اشاره دارد که افراد خود را در مقایسه با دیگران، محروم بدانند (گر، ۱۴۰۲: ۴۷). نظریه محرومیت نسبی، به شرایطی تأکید می‌کند که در آن، مردم احساس می‌کنند حقوق مشخصی از آن‌ها توسط قدرت حاکم سلب شده است و این احساس، انگیزه‌ای برای رهایی از شرایط حاکم، در ذهن افراد ایجاد می‌کند (Farooq et al, 2017: 130). به باور گر، ارزش‌ها، اهداف و شرایط مطلوبی هستند که از نیازها، غرایز و هنجارها سرچشمه می‌گیرند و انسان‌ها، در تلاش برای رسیدن به آن‌ها هستند. گر، یک طبقه‌بندی سه‌وجهی از ارزش‌ها ارائه می‌دهد که با تکوین محرومیت نسبی جمعی مناسبت دارند: (۱) ارزش‌های رفاهی مانند غذا، مسکن و خدمات بهداشتی؛ (۲) ارزش‌های مربوط به قدرت که شامل مشارکت در تصمیم‌گیری جمعی مثل رای‌دادن و مشارکت در رقابت سیاسی است؛ (۳) ارزش‌های بین فردی که عبارت است از میل به منزلت و نیاز به مشارکت در گروه‌های باثبات همچون خانواده و انجمن‌ها (گر، ۱۴۰۲: ۴۸-۵۰).

با بهره‌گیری از نظریه‌های مرور شده، چارچوب نظری تدوین شد. مدل تمایل-توانایی-کارلینگ و شوپل، زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را در سطح کلان بر تمایل به مهاجرت افراد یک جامعه موثر می‌داند (Carling & Schewel, 2020: 946). این نظریه به عنوان، نظریه اصلی برای تبیین میل به مهاجرت در نظر گرفته شد و نظریه‌های محرومیت نسبی گر (۱۴۰۲)،

1. Snyder
2. Robert Gurr
3. Relative Deprivation

سرمایه اجتماعی پاتنام (۲۰۰۰) و امید اسنایدر (Snyder & Sigmon, 2002) به عنوان نظریه‌های پشتیبان بکار بسته شدند. تحت تاثیر گزاره نظری تمایل-توانایی کارلینگ، در کنار مدل کشش-رانس لی که برخی الگوهای اجتماعی را به‌مثابه عوامل فشار در نظر می‌گیرد (Lee, 1966)، و همچنین دیدگاه گر (۱۴۰۲)، متغیرهای سرمایه اجتماعی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد اقتباس شده و فرضیه‌های مرتبط با آنها، طرح شده‌اند. احساس محرومیت، می‌تواند به‌سان عاملی در گریز از مبدأ و رفتن به سوی مقصد عمل نماید. همچنین تحت تاثیر مدل‌های نظری کارلینگ و شویل و لی، متغیر رسانه‌های جمعی، به‌عنوان ابزاری اجتماعی اطلاعاتی از مکان‌های مقصد برای افراد فراهم می‌کند که می‌تواند در شکل‌گیری تمایل به مهاجرت موثر باشد. نظریه لی درباره جاذبه مقصد و دافعه مبدأ نیز می‌تواند مرتبط با رسانه‌ها باشد؛ زیرا بخش زیادی از اطلاعات درباره این دو حوزه، از رهگذر رسانه‌ها به دست می‌آید. متغیر امید به آینده که متغیری اجتماعی-روانی است و یک بعد آن به زمینه‌های اجتماعی مرتبط است، برگرفته از مدل نظری تمایل-توانایی کارلینگ و همچنین مدل نظری اسنایدر از امید است. کارلینگ در سطح خرد، ویژگی‌های شخصی افراد را در تعامل با الگوهای اجتماعی در نظر می‌گیرد که بر شکل‌گیری میل به مهاجرت تاثیرگذار است (Carling & Schewel, 2020:946). امید به‌سان یک انگیزه و هیجان، برای رسیدن به وضعیت مطلوب، می‌تواند تمایل یا نبود تمایل به مهاجرت را تبیین نماید. متغیرهای زمینه‌ای همچون سن، جنس و تحصیلات نیز برگرفته از دیدگاه کارلینگ و شویل است و فرضیه‌های مرتبط با آن‌ها طرح شده‌اند.

مدل تحلیلی پژوهش

(منبع: جمع‌بندی نگارندگان)

شکل شماره ۱: مدل تحلیلی پژوهش

فرضیه‌های پژوهش

- به نظر می‌رسد بین میزان سرمایه اجتماعی دانشجویان و تمایل آنها به مهاجرت آن‌ها رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین امید به آینده دانشجویان و تمایل آنها به مهاجرت رابطه وجود دارد.

- به نظر می‌رسد بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده آن‌ها تفاوت وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب میزان استفاده از رسانه‌های جمعی آن‌ها تفاوت وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب مقطع تحصیلی آن‌ها تفاوت وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب جنس آن‌ها تفاوت وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور با توجه به رده سنی آنها تفاوت وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کمی و روش پیمایشی انجام شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه ساختمان بود. برای سنجش سرمایه اجتماعی از پرسشنامه ناهاپیت و گوشال^۱ (۱۹۹۸) و برای سنجش امید به آینده و تمایل به مهاجرت از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. برای ارزیابی اعتبار پرسشنامه از روایی صوری و برای ارزیابی پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه شیراز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بود. بر اساس آمار رسمی سایت اینترنتی دانشگاه شیراز^۲، تعداد دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی ۴۹۸۷ نفر بود. در این پژوهش حجم نمونه با سطح اطمینان ۹۵ درصد، خطای ۵ درصد و جمعیت جامعه مورد مطالعه، با استفاده از فرمول کوکران^۳، ۳۶۰ نفر محاسبه گردید. شیوه نمونه‌گیری، احتمالی از نوع خوشه‌ای بود. از بین هر دانشکده، رشته‌هایی انتخاب و در رشته‌های انتخابی، کلاس‌های درس به صورت احتمالی انتخاب و پرسشنامه با مراجعه حضوری به کلاس‌ها، بین دانشجویان کلاس‌های انتخاب شده توزیع و تکمیل شد.

جدول شماره ۱: ضرایب پایایی متغیرهای امید به آینده، تمایل به مهاجرت و سرمایه اجتماعی

نام متغیر	تعداد گویه‌ها	مقدار آلفای کرونباخ
امید به آینده	۴	۰/۷۲
سرمایه اجتماعی	۲۴	۰/۸۲
تمایل به مهاجرت	۴	۰/۸۶

(منبع: یافته‌های پژوهش)

تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم

تمایل به مهاجرت (متغیر وابسته): مهاجرت، حرکت جمعیت انسانی از یک منطقه به منطقه جغرافیایی دیگر است. مهاجرت بین‌المللی جابجایی از یک کشور به کشور دیگر است (کوئن، ۱۳۸۶: ۲۳۴). مهاجرت، شکلی از تحرک جغرافیایی و مکانی است که بین دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد. همچنین، مهاجرت نوعی انتخاب است که تحت تاثیر علل و انگیزه‌های مختلفی توسط افراد انجام می‌شود (زنجانی، ۱۳۸۰: ۵). مفهوم تمایل به مهاجرت، عبارت است از اعتقاد به اینکه مهاجرت بر عدم مهاجرت (ماندن) ترجیح دارد؛ این تمایل می‌تواند از نظر شدت و همچنین از نظر تعادل میان انتخاب آگاهانه

1. Nahapiet & Ghosal
 2. www.shirazu.ac.ir
 3. Cochran

و اجبار، متفاوت باشد (Carling & Schewel, 2020: 946). برای سنجش تمایل به مهاجرت، از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. این متغیر در مقیاس ترتیبی و طیف لیکرت سنجیده شد. این متغیر، با گویه‌هایی درباره تمایل به مهاجرت همچون زندگی راحت‌تر و آزادتر در خارج از کشور، میزان علاقه‌مندی و تلاش برای ایجاد شرایط و امکانات مهاجرت به خارج از کشور و تحمل مشکلات آن، مورد سنجش قرار گرفته‌است.

سرمایه اجتماعی: از نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی ویژگی سازمان اجتماعی از قبیل هنجارها، شبکه‌ها و اعتماد است که همکاری و هماهنگی را برای بدست آوردن منافع متقابل ایجاد می‌کند (Putnam, 2000). سرمایه اجتماعی به دو دسته برون‌گروهی و درون‌گروهی تقسیم می‌شود. در این پژوهش، با استفاده از پرسشنامه ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۸) سرمایه اجتماعی برون‌گروهی مورد سنجش و تحلیل قرار گرفت. این متغیر در بُعدهای اعتماد اجتماعی، تعامل اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی و هنجارمندی و با مقیاس ترتیبی و طیف پنج سنج‌ای لیکرت سنجیده شد. این متغیر، با گویه‌های مرتبط با ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی عملیاتی شده است. گویه‌هایی نظیر اعتماد به همدیگر بین دانشجویان، اعتماد به مسئولان دانشگاهی و کشوری، اشتراک‌گذاری ایده‌ها و اطلاعات با همدیگر در محیط دانشگاهی، شرکت در گروه‌ها و انجمن‌های دانشجویی در محیط دانشگاهی، تعهد به اهداف همدیگر و... برای سنجش این متغیر استفاده شده است.

امید به آینده: عبارت است از یک حالت انگیزشی مثبت که مبتنی بر تعامل دو مولفه شناختی است: عاملیت، که شامل اراده هدف‌مند برای شروع و حرکت به سوی اهداف است؛ مسیرها، که شامل توانایی ادراک‌شده برای تولید راه‌های کارآمد برای دستیابی به اهداف است (Snyder & Sigmon, 2002: 257-258). برای سنجش امید به آینده، از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. این متغیر در مقیاس ترتیبی و طیف لیکرت سنجیده شد. این متغیر، با گویه‌هایی همچون نگاه امیدوارانه و با اشتیاق با آینده، امکان تحصیل و زندگی راحت‌تر و موفقیت‌آمیز در آینده و تاثیر تجربه‌های گذشته بر امیدواری به آینده مورد سنجش قرار گرفته‌است.

پایگاه اجتماعی: پایگاه اجتماعی ارزشی است که یک گروه بر یک نقش اجتماعی می‌دهند. نقش‌های اجتماعی در هر جامعه‌ای با توجه به ویژگی‌های آن جامعه رتبه‌بندی می‌شوند؛ از این‌رو، برخی از نقش‌ها مهم‌تر از نقش‌های دیگر به شمار می‌روند و پایگاه اجتماعی والاتری پیدا می‌کنند (آریان پور، ۱۳۵۴: ۱۹۹). مقصود از پایگاه اجتماعی در این پژوهش، تصور افراد از پایگاه اجتماعی خانوادگی خود، در یکی از طبقات پایین، متوسط رو به پایین، متوسط رو به بالا و بالا است. این متغیر در سطح مقیاس رتبه‌ای است.

میزان استفاده از رسانه‌های جمعی: منظور رسانه‌های نوین ارتباطی همچون رادیو، تلویزیون، اینترنت، و همچنین کتاب و نشریات است. برای سنجش آن از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش، یافته‌های توصیفی و تحلیلی پژوهش گزارش می‌شود.

یافته‌های توصیفی

نتایج تحلیل داده‌ها نشان می‌دهند که تمایل به مهاجرت کمی بیش از متوسط است. سرمایه اجتماعی کمتر از میانگین مورد انتظار (میانگین نظری) است. امید به آینده کمی بیش از اندازه متوسط است. بیشتر دانشجویان، پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده خود را متوسط رو به بالا گزارش کردند. میانگین میزان امید به آینده بیش از سطح متوسط بوده است. بیشترین

استفاده پاسخگویان از رسانه‌های جمعی، رسانه‌های اینترنت و شبکه‌های اجتماعی است و کمترین استفاده آن‌ها، مربوط به رسانه رادیو است. بیشتر پاسخگویان از مقطع کارشناسی بوده‌اند. بیشتر پاسخگویان زن بودند که نشانگر نسبت جنسیتی دانشجویان در این رشته‌های تحصیلی است. بیشتر پاسخگویان زیر ۲۴ سال سن داشتند و کمترین سهم از آنها در گروه سنی ۳۰ سال و بالاتر بودند.

جدول شماره ۲: یافته‌های توصیفی پژوهش

آماره‌های توصیفی				توزیع فراوانی			متغیر	
بیشینه	کمینه	انحراف معیار	میانگین نظری	میانگین	درصد	فراوانی		سطح
۲۰	۴	۴/۳۴۵	۱۲	۱۲/۶۶	۱۵/۳	۵۵	کم	فراوانی به ازای هر گروه سنی
					۵۳/۳	۱۹۲	متوسط	
					۳۱/۴	۱۱۳	زیاد	
					۱۰۰	۳۶۰	جمع	
۱۱۶	۲۶	۱۶/۳۹	۷۲	۶۵/۹۶	۲۵/۶	۹۲	کم	سرمایه اجتماعی
					۶۷/۵	۲۴۳	متوسط	
					۶/۹	۲۵	زیاد	
					۱۰۰	۳۶۰	جمع	
۲۰	۴	۴/۰۹۴	۱۲	۱۳/۰۳	۲۱/۱	۷۶	کم	امید به آینده
					۳۸/۹	۱۴۰	متوسط	
					۴۰	۱۴۴	زیاد	
					۱۰۰	۳۶۰	جمع	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

ادامه جدول شماره ۲: یافته‌های توصیفی پژوهش

متغیر	سطح	فراوانی	درصد	متغیر	سطح	فراوانی	درصد
بازگشایی اقتصادی	پایین	۶	۱/۷	جنس	زن	۲۱۸	۶۰/۶
	متوسط رو به پایین	۸۶	۲۳/۹	مرد	۱۴۲	۳۹/۴	
	متوسط رو به بالا	۲۵۱	۶۹/۷	جمع	۳۶۰	۱۰۰	
	بالا	۱۷	۴/۷				
مقطع تحصیلی	جمع	۳۶۰	۱۰۰	سن (سال)	زیر ۲۴	۲۹۲	۸۱/۱
	کارشناسی	۳۰۵	۸۴/۷	۲۴ تا ۲۹	۵۸	۱۶/۱	
	کارشناسی ارشد	۴۴	۱۲/۲	۳۰ به بالا	۱۰	۱۰/۸	
	دکتری	۱۱	۳/۱	جمع	۳۶۰	۱۰۰	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

ادامه شماره جدول ۲: یافته‌های توصیفی پژوهش

متغیر	سطح	فراوانی	درصد	متغیر	سطح	فراوانی	درصد
رابطه	استفاده نمی‌کنم	۳۱۷	۸۸/۱	شبکه‌های اجتماعی	استفاده نمی‌کنم	۵	۱/۴
	کمتر از یک ساعت	۳۳	۹/۲		کمتر از یک ساعت	۳۲	۸/۹
	یک تا سه ساعت	۹	۲/۵		یک تا سه ساعت	۱۲۸	۳۵/۶
	بیش از سه ساعت	۱	۰/۳		بیش از سه ساعت	۱۹۵	۵۴/۲
	جمع	۳۶۰	۱۰۰		جمع	۳۶۰	۱۰۰
پوشش‌های داخلی	استفاده نمی‌کنم	۲۲۸	۶۳/۳	پوشش‌های ماهواره‌ای	استفاده نمی‌کنم	۲۲۳	۶۱/۹
	کمتر از یک ساعت	۸۹	۲۴/۷		کمتر از یک ساعت	۷۶	۲۱/۱
	یک تا سه ساعت	۳۴	۹/۴		یک تا سه ساعت	۳۶	۱۰
	بیش از سه ساعت	۹	۲/۵		بیش از سه ساعت	۲۵	۶/۹
	جمع	۳۶۰	۱۰۰		جمع	۳۶۰	۱۰۰
روزنامه و مجله	استفاده نمی‌کنم	۲۵۱	۶۹/۷	کتاب، مجله، روزنامه	استفاده نمی‌کنم	۴۴	۱۲/۲
	کمتر از یک ساعت	۷۸	۲۱/۷		کمتر از یک ساعت	۱۵۷	۴۳/۶
	یک تا سه ساعت	۲۴	۶/۷		یک تا سه ساعت	۱۰۶	۲۹/۴
	بیش از سه ساعت	۷	۱/۹		بیش از سه ساعت	۵۳	۱۴/۷
	جمع	۳۶۰	۱۰۰		جمع	۳۶۰	۱۰۰
اینترنت	استفاده نمی‌کنم	۱	۰/۳	کتاب، مجله، روزنامه و اینترنت	استفاده نمی‌کنم	۳۶۰	۱۰۰
	کمتر از یک ساعت	۲۱	۵/۸		کمتر از یک ساعت	۱۵۷	۴۳/۶
	یک تا سه ساعت	۸۷	۲۴/۲		یک تا سه ساعت	۱۰۶	۲۹/۴
	بیش از سه ساعت	۲۵۱	۶۹/۷		بیش از سه ساعت	۵۳	۱۴/۷
	جمع	۳۶۰	۱۰۰		جمع	۳۶۰	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

یافته‌های استنباطی

با توجه به نتایج تحلیل داده‌های جدول ۳ و بر پایه ضریب همبستگی به‌دست‌آمده (-۰/۲۳۷) و سطح معناداری (۰/۰۰۰)، بین میزان سرمایه اجتماعی و تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور در سطح اطمینان ۹۹ درصد و خطای ۰/۰۱ درصد، رابطه معکوس و معنادار وجود دارد؛ بنابراین فرض یک تأیید می‌شود. با افزایش سرمایه اجتماعی، میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور کاهش می‌یابد و با کاهش سرمایه اجتماعی، میل به مهاجرت بیشتر می‌شود.

با توجه به جدول ۳ و بر اساس ضریب همبستگی به‌دست‌آمده (-۰/۱۹۰) و سطح معناداری (۰/۰۰۰)، بین میزان امید به آینده و تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور در سطح اطمینان ۹۹ درصد و خطای ۰/۰۱ درصد، رابطه معکوس و معنادار وجود دارد؛ بنابراین فرض یک تأیید می‌شود. وجود امید بالا به آینده در سرزمین مبدأ، میل به مهاجرت از آن را کاهش می‌دهد اما ناامیدی در سرزمین مبدأ موجب افزایش تمایل به ترک سرزمین می‌شود.

جدول شماره ۳: آزمون رابطه متغیرهای سرمایه اجتماعی و امید به آینده با تمایل دانشجویان به مهاجرت

متغیر مستقل	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	-۰/۲۳۷	۰/۰۰۰
امید به آینده	-۰/۱۹۰	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با توجه به جدول شماره ۴ بر پایه مقدار $F=۰/۳۳۱$ و سطح معناداری $Sig=۰/۷۱۸$ بیشتر از ۰/۰۵ و معنادار نبوده؛ در نتیجه، بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب مقطع تحصیلی آن‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد و فرض صفر تأیید می‌شود. با این وجود، دانشجویان کارشناسی ارشد از تمایل نسبی بیشتری به مهاجرت برخوردار بودند.

جدول شماره ۴: آزمون تفاوت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب مقطع تحصیلی و پایگاه اجتماعی - اقتصادی

متغیر	سطح / رده	تعداد	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
مقطع تحصیلی	کارشناسی	۳۰۵	۱۲/۶۲	۴/۴۱۱	۰/۳۳۱	۰/۷۱۸
	کارشناسی ارشد	۴۴	۱۳/۰۷	۴/۳۰۵		
	دکتری	۱۱	۱۲/۰۰	۲/۳۲۴		
	جمع	۳۶۰	۱۲/۶۶	۴/۳۴۵		
پایگاه اجتماعی - اقتصادی	پایین	۶	۱۲/۳۳	۵/۷۱۵	۰/۲۱۳	۰/۸۸۷
	متوسط رو به پایین	۸۶	۱۲/۸۴	۴/۳۳۸		
	متوسط رو به بالا	۲۵۱	۱۲/۶۵	۴/۲۶۳		
	بالا	۱۷	۱۱/۹۴	۵/۳۵۶		
جمع	۳۶۰	۱۲/۶۶	۴/۳۴۵			

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با توجه به نتایج تحلیل داده‌های جدول شماره ۵ و بر پایه مقدار $F=۰/۲۳$ و سطح معناداری $Sig=۰/۸۸۷$ بیشتر از ۰/۰۵ و معنادار نبوده؛ در نتیجه، بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده آن‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد و فرض صفر تأیید می‌شود. با این وجود، دانشجویان خانواده‌های دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی متوسط، بیشترین تمایل به مهاجرت و دانشجویان خانواده‌های با پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالا، کمترین میزان تمایل به مهاجرت به خارج از کشور را داشتند.

با توجه به جدول شماره ۵ بر اساس مقدار $T=۱/۳۷۹$ و سطح معناداری $Sig=۰/۱۶۹$ بیشتر از ۰/۰۵ و معنادار نبوده؛ در نتیجه، بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب جنس آن‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد و فرض صفر تأیید می‌شود. با این وجود، میانگین تمایل زنان به مهاجرت، کمی بیش از مردان بوده است.

جدول شماره ۵: آزمون تفاوت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب جنس

جنس	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	سطح معناداری
زن	۲۱۸	۱۲/۹۱	۴/۳۹۰	۱/۳۷۹	۰/۱۶۹
مرد	۱۴۲	۱۲/۲۷	۴/۲۶۱		

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با توجه به جدول شماره ۶ بر پایه مقدار $F = ۰/۲۷۱$ و سطح معناداری $Sig = ۰/۷۶۳$ بیشتر از $۰/۰۵$ و معنادار نبوده؛ در نتیجه، بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب سن آن‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد و فرض صفر تأیید می‌شود. با این وجود، دانشجویان ۲۴ تا ۲۹ سال، از تمایل بیشتری به مهاجرت برخوردار بودند.

جدول شماره ۶: آزمون تفاوت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب سن

متغیر	سطح/رده	تعداد	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
سن	زیر ۲۴ سال	۲۹۲	۱۲/۵۸	۴/۳۹۴	۰/۲۷۱	۰/۷۶۳
	۲۴ تا ۲۹ سال	۵۸	۱۳/۰۳	۴/۲۷۱		
	۳۰ سال و بیشتر	۱۰	۱۲/۸۰	۳/۴۹۰		
	جمع	۳۶۰	۱۲/۶۶	۴/۳۴۵		

(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها در جدول شماره ۷، بین میزان تمایل به مهاجرت به خارج از کشور دانشجویان برحسب استفاده از رسانه‌های جمعی، تنها برحسب استفاده از رسانه تلویزیون داخلی در سطح $۰/۹۹$ اطمینان تفاوت معناداری بین پاسخگویان وجود دارد و فرض یک تأیید می‌شود. دانشجویانی که از رسانه تلویزیون داخلی اصلاً استفاده نمی‌کنند، از تمایل بیشتری به مهاجرت برخوردار بودند. با توجه به یافته‌های پژوهش، تفاوت معنی‌داری بین تمایل به مهاجرت دانشجویان براساس استفاده از سایر رسانه‌ها وجود ندارد. چنین یافته‌ای نشانگر تفاوت بین مخاطبان تلویزیون و دیگر رسانه‌ها در زمینه تمایل به مهاجرت به خارج از کشور است.

جدول شماره ۷: آزمون تفاوت میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب استفاده از رسانه‌های جمعی

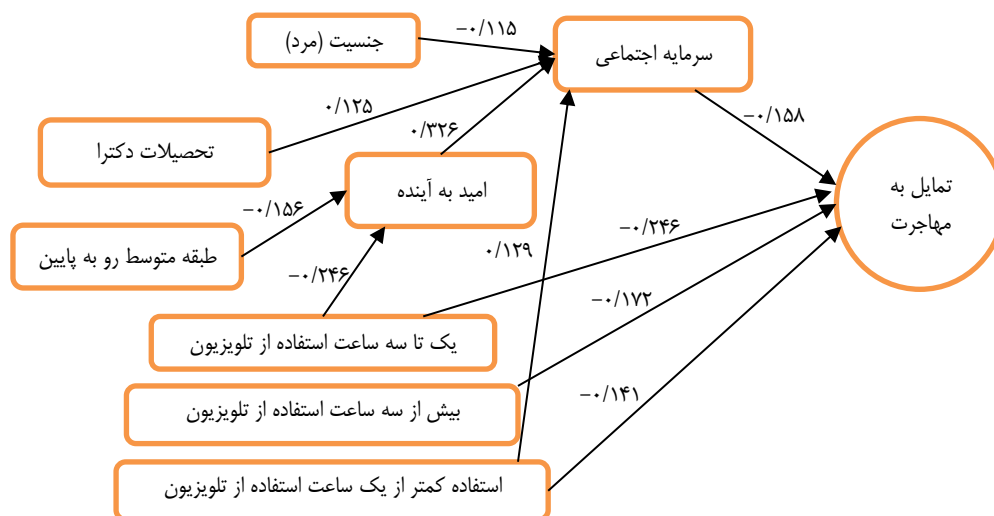
متغیر	رده	تعداد	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
رادیو	استفاده نمی‌کنم	۳۱۷	۱۲/۸۴	۴/۳۵۹	۱/۶۳۵	۰/۱۸۱
	کمتر از یک ساعت	۳۳	۱۱/۳۹	۴/۰۵۴		
	یک تا سه ساعت	۹	۱۰/۸۹	۴/۴۰۰		
	بیش از سه ساعت	۱	۱۲/۰۰	.		
تلویزیون داخلی	استفاده نمی‌کنم	۲۲۸	۱۳/۶۰	۴/۱۹۳	۱۴/۶۰۸	۰/۰۰۰
	کمتر از یک ساعت	۸۹	۱۱/۸۳	۴/۰۵۱		
	یک تا سه ساعت	۳۴	۹/۶۸	۳/۸۱۲		
	بیش از سه ساعت	۹	۸/۲۲	۳/۸۶۶		
روزنامه و مجله	استفاده نمی‌کنم	۲۵۱	۱۲/۷۱	۴/۳۸۰	۱/۷۴۲	۰/۱۵۸
	کمتر از یک ساعت	۷۸	۱۲/۷۲	۴/۳۱۸		
	یک تا سه ساعت	۲۴	۱۳/۰۴	۴/۰۹۱		
	بیش از سه ساعت	۷	۹/۰۰	۳/۲۱۵		
اینترنت	کمتر از یک ساعت	۲۲	۱۲/۶۸	۴/۴۵۵	۰/۸۳۵	۰/۴۳۵
	یک تا سه ساعت	۸۷	۱۲/۱۴	۴/۳۵۷		
	بیش از سه ساعت	۲۵۱	۱۲/۸۴	۴/۳۳۴		
اجتماعی شبکه‌های	استفاده نمی‌کنم	۵	۱۶/۰۰	۱/۸۷۱	۱/۲۲۱	۰/۳۰۲
	کمتر از یک ساعت	۳۲	۱۲/۰۳	۴/۰۶۰		
	یک تا سه ساعت	۱۲۸	۱۲/۶۲	۴/۵۳۷		
	بیش از سه ساعت	۱۹۵	۱۲/۷۰	۴/۲۸۹		

ادامه جدول شماره ۷

متغیر	رده	تعداد	میانگین	انحراف معیار	F	سطح معناداری
تولزیون مهاجرهای	استفاده نمی‌کنم	۲۲۳	۱۲/۳۶	۴/۴۲۹	۰/۹۵۴	۰/۴۱۵
	کمتر از یک ساعت	۷۶	۱۳/۰۴	۴/۰۵۱		
	یک تا سه ساعت	۳۶	۱۳/۱۴	۴/۲۲۳		
	بیش از سه ساعت	۲۵	۱۳/۴۴	۴/۶۲۰		
تولزیون غیر مهاجرهای	استفاده نمی‌کنم	۴۴	۱۲/۲۷	۴/۳۴۷	۱/۱۶۶	۰/۳۲۳
	کمتر از یک ساعت	۱۵۷	۱۲/۲۸	۴/۰۹۳		
	یک تا سه ساعت	۱۰۶	۱۳/۱۷	۴/۶۴۴		
	بیش از سه ساعت	۵۳	۱۳/۰۸	۴/۴۲۸		
	جمع کل	۳۶۰	۱۲/۶۶	۴/۳۴۵		

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نتایج آزمون تحلیل مسیر، نشان می‌دهد که متغیر استفاده یک تا سه ساعت از برنامه‌های تولزیون داخلی با بتای $0/246$ - بیشترین اثر مستقیم را به شکل معکوس بر تمایل به مهاجرت دانشجویان داشته است، به گونه‌ای که از یک واحد (انحراف استاندارد) افزایش در استفاده از تولزیون در این مدت زمان، میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به میزان $0/246$ واحد کاهش می‌یابد و برعکس. در مرتبه بعدی، متغیر استفاده بیش از سه ساعت از تولزیون به شکل معکوس بر متغیر وابسته تأثیر داشته است و به ازاء یک واحد (انحراف استاندارد) افزایش در این متغیر، میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به میزان $0/172$ واحد کاهش می‌یابد. اثر این متغیر همچنین با میانجی متغیر سرمایه اجتماعی، کاهش می‌یابد. امید به آینده باعث تقویت سرمایه اجتماعی می‌شود و با میانجی سرمایه اجتماعی باعث اثر مثبت امید به آینده بر تمایل به مهاجرت می‌شود. متغیر جنسیت (مرد) اثر مستقیمی بر میزان تمایل به مهاجرت نداشته است اما با میانجی سرمایه اجتماعی، اثر معکوسی بر این متغیر داشته است. نتایج این آزمون نشانگر نقش مستقیم سرمایه اجتماعی و نقش مستقیم و غیرمستقیم بیش از یک ساعت استفاده از تولزیون داخلی در میزان تمایل به مهاجرت دانشجویان به خارج از کشور است. سرمایه اجتماعی همچنین نقش تعیین کننده‌ای در تعدیل اثر متغیرهای مستقل در تمایل به مهاجرت داشته است. مقطع تحصیلی دکترا نیز اثر معکوسی بر تمایل به مهاجرت به خارج از کشور داشته است.

شکل شماره ۲: نمودار تحلیل مسیر متغیرهای تاثیر گذار بر تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور

جدول شماره ۷: میزان تأثیر مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (میزان تمایل به مهاجرت)

متغیرها	انواع تأثیر	
	مستقیم	غیرمستقیم
سرمايه اجتماعي	-۰/۱۵۸	-
اميد به آينده	-	۰/۱۶۸
جنسيت (مرد)	-	-۰/۲۷۳
تحصيلات دكترآ	-	-۰/۰۳۳
طبقه متوسط رو به پايين	-	-۰/۲۹
استفاده کمتر از يك ساعت از تلويزيون	-۰/۱۴۱	-
استفاده يك تا سه ساعت از تلويزيون	-۰/۲۴۶	-۰/۰۹۷
استفاده بيش از سه ساعت از تلويزيون	-۰/۱۷۲	-۰/۰۲۹

(منبع: یافته‌های پژوهش)

برای انجام رگرسیون چندگانه، پیش‌فرض‌های چنین آزمون‌های همچون نرمال بودن، نبود هم‌خطی بین متغیرها و فاصله‌ای - نسبی بودن متغیرها مورد توجه قرار گرفت. متغیرهای اسمی - رتبه‌ای نیز پیش از ورود به آزمون، تصنعی شدند. نتایج رگرسیون چندگانه نشان داد که از بین متغیرهای مستقل، پنج متغیر «استفاده نکردن از رسانه تلویزیون داخلی» (بتای ۰/۴۳۶)، سرمايه اجتماعي (-۰/۱۹۳)، «استفاده کمتر از يك ساعت از تلويزيون داخلی» (۰/۲۴۱)، «استفاده نکردن از تلویزیون ماهواره‌ای» (-۰/۱۱۲) و «جنس زن» (۰/۱۰۷) به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین وارد معادله شدند و معنادار هستند. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که با افزایش یک واحد انحراف استاندارد استفاده نکردن از تلویزیون داخلی، ۰/۴۳۶ واحد به تمایل به مهاجرت دانشجویان افزوده می‌شود و با افزایش یک واحد انحراف استاندارد سرمايه اجتماعي، ۰/۱۹۳ واحد از میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت کاسته می‌شود. همچنین، با افزایش یک واحد انحراف استاندارد «کمتر از يك ساعت استفاده از تلويزيون داخلی»، ۰/۲۴۱ واحد به میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت افزوده می‌شود و با افزایش یک واحد انحراف استاندارد «استفاده نکردن از تلويزيون ماهواره‌ای»، ۰/۱۱۲ واحد از تمایل به مهاجرت کاسته می‌شود. زن بودن موجب می‌شود ۰/۱۰۷ واحد به تمایل به مهاجرت دانشجویان افزوده شود. متغیرهای مستقل وارد شده به معادله، توانستند ۱۴/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته (تمایل به مهاجرت) را تبیین کنند. در مجموع، رسانه داخلی و سرمايه اجتماعي تأثیر معکوسی بر تمایل به مهاجرت داشته است اما رسانه خارجی و جنسیت (زن بودن) تأثیر مثبتی بر آن داشته‌اند.

جدول شماره ۸: نتایج رگرسیون چندگانه به روش گام به گام برای شناسایی متغیرهای پیش‌بین

سطح معناداری	F	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	سطح معناداری	T	مقدار استاندارد		متغیرهای پیش‌بین	
							مقدار استاندارد شده	B		
		-	-	-	۰/۰۰۰	۱۰/۴۹۹	-	۱/۲۴۱	۱۳/۰۲۸	مقدار ثابت
		۰/۰۷۱	۰/۰۷۴	۰/۲۷۲	۰/۰۰۰	۵/۶۱۷	۰/۴۳۶	۰/۶۹۹	۳/۹۲۸	تلویزیون داخلی (اصلا استفاده نمی‌کنم)
		۰/۱۰۴	۰/۱۰۹	۰/۳۳۱	۰/۰۰۰	۳/۷۸۲	-۰/۱۹۳	۰/۰۱۴	-۰/۰۵۱	سرمايه اجتماعي
۰/۰۰۰	۱۲/۶۶۸	۰/۱۲۸	۰/۱۳۵	۰/۳۶۸	۰/۰۰۲	۳/۱۱۲	۰/۲۴۱	۰/۷۸۲	۲/۴۳۴	تلویزیون داخلی (کمتر از يك ساعت استفاده)
		۰/۱۳۸	۰/۱۴۸	۰/۳۸۵	۰/۰۲۹	۲/۱۹۵	-۰/۱۱۲	۰/۴۵۶	-۱/۰۰۰	تلویزیون ماهواره‌ای (اصلا استفاده نمی‌کنم)
		۰/۱۴۷	۰/۱۵۹	۰/۳۹۹	۰/۰۳۴	۲/۱۲۶	۰/۱۰۷	۰/۴۴۷	۰/۹۵۰	جنس زن

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نتیجه‌گیری

مهاجرت به ویژه مهاجرت بین‌المللی، یکی از پدیده‌هایی است که در دوران مدرن در جهان رواج یافته است. این پژوهش نشان داد که میزان سرمایه اجتماعی پاسخگویان کمتر از میانگین مورد انتظار و میزان امید به آینده و تمایل به مهاجرت آن‌ها بالاتر از میانگین مورد انتظار بود. نتایج پژوهش نشان داد که هرچه میزان سرمایه اجتماعی تقویت شود، میزان تمایل به مهاجرت کاهش پیدا می‌کند؛ در مقابل، هرچه سرمایه اجتماعی تضعیف شود، میزان تمایل به مهاجرت بیشتر خواهد شد. نتایج این فرضیه با نتایج پژوهش‌های صادقی و همکاران (۱۳۹۷)، افشاری و همکاران (۱۳۹۹)، رزمی و همکاران (۱۴۰۱)، حیدری و همکاران (۱۴۰۲)، سجادی و همکاران (۱۴۰۳)، کلش (۲۰۲۱)، آکانله و همکاران (۲۰۲۱)، آبی و همکاران (۲۰۲۵) و نگوین و همکاران (۲۰۲۵) هم‌راستا است و با نتایج پژوهش کائو و ساپ (۲۰۲۰) ناهمخوانی دارد. همچنین نتایج این فرضیه، با دیدگاه کارلینگ و شوپل (۲۰۲۰) و اورت لی (۱۴۰۱) که زمینه‌های اجتماعی همچون سرمایه اجتماعی را بر تمایل به مهاجرت افراد تأثیرگذار می‌دانند، هم‌راستا است. سرمایه اجتماعی با تقویت حس تعلق و همبستگی جمعی، مانع مهاجرت افراد به‌ویژه دانشجویان که سرمایه‌های یک کشور هستند، به خارج از کشور می‌شود و کارکرد انسجام بخشی دارد. افزون بر آن، سرمایه اجتماعی با تسهیل دسترسی به شبکه‌های اجتماعی و منابع نهادی، انگیزه‌های ماندن را از طریق فرصت‌های شغلی، آموزشی و حمایت‌های عاطفی تقویت می‌کند. از این رو، سرمایه اجتماعی نه تنها به عنوان یک عامل کاهش‌دهنده نرخ مهاجرت به خارج، بلکه به عنوان سازوکاری عمل می‌کند که موجب حفظ و ارتقای سرمایه‌های انسانی و اقتصادی در چارچوب مرزهای ملی می‌شود. پاتنام (۲۰۰۰) سرمایه اجتماعی را به سان منبعی برای همکاری و دستیابی به منافع متقابل می‌داند.

نتایج پژوهش نشان داد که بین امید به آینده و میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور رابطه معکوس و معنادار وجود دارد. نتایج این فرضیه با نتایج پژوهش‌های انجام شده توسط رزمی و همکاران (۱۴۰۱)، نوبخت و رستمعلی‌زاده (۱۴۰۲)، سجادی و همکاران (۱۴۰۳)، دراهکی (۱۴۰۳) و کلش (۲۰۲۱) همخوانی دارد. نتایج این فرضیه، با مدل نظری کارلینگ و شوپل (۲۰۲۰)، لی (۱۹۶۶) و اسنایدر (اسنایدر و سیگمون، ۲۰۰۲) هم‌راستا است. مجموعه‌ای از عوامل و شرایط ناخوشایند، میزان امیدواری به آینده را در بین افراد جامعه، به‌ویژه دانشجویان کاهش داده و تمایل آنها به مهاجرت را افزایش می‌دهد. عوامل فشاری و کششی که لی (۱۹۶۶) در تبیین مهاجرت از آن‌ها یاد می‌کند، در افزایش تمایل دانشجویان به مهاجرت نقش‌افزین‌اند. در این پژوهش نقش سرمایه اجتماعی و امید به آینده در میزان تمایل به مهاجرت مورد تأیید قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب پایگاه اجتماعی-اقتصادی خانواده آن‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد. با این وجود، بیشترین میانگین تمایل به مهاجرت، مربوط به کسانی است که پایگاه اجتماعی خانواده خود را متوسط رو به پایین می‌دانند و کمترین میانگین، مربوط به پاسخگویان با پایگاه اجتماعی بالا است. نتایج آزمون این فرضیه، با نتایج پژوهش‌های رزمی و همکاران (۱۴۰۱) و صفری (۱۴۰۱) همخوانی ندارد. همچنین نتایج برآمده از تحلیل این فرضیه، بیانگر ناهم‌راستایی نتیجه آزمون این فرضیه با مدل نظری کارلینگ و شوپل (۲۰۲۰) است. چنین تفاوتی می‌تواند ناشی از شرایط ویژه اقتصادی و اجتماعی باشد که نسل جوان کنونی آن را تجربه می‌کنند.

نتایج پژوهش نشان داد که بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور برحسب مقطع تحصیلی آن‌ها تفاوت معناداری وجود ندارد. با این وجود، بیشترین میانگین تمایل به مهاجرت، مربوط به دانشجویان کارشناسی ارشد و کمترین میانگین مربوط به دانشجویان دکتری است. نتایج آزمون این فرضیه، با نتایج پژوهش‌های صفری (۱۴۰۱)، نوبخت و رستمعلی‌زاده (۱۴۰۲) و دراهکی (۱۴۰۳) همخوانی ندارد. همچنین نتایج برآمده از تحلیل این فرضیه، با مدل نظری کارلینگ و شوپل (۲۰۲۰) هم‌راستا نبود. نتایج پژوهش نشان داد که بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور براساس استفاده آن‌ها از رسانه تلویزیون داخلی معنی‌دار است اما درباره دیگر رسانه‌ها تفاوت معناداری مشاهده نشد. کاربرانی که بیشتر از این رسانه استفاده می‌کنند، تمایل کمتری به مهاجرت به خارج از کشور دارند. نتایج تحلیل این فرضیه، با

نظریه‌های کارلینگ و شوپل (۲۰۲۰) و لی (۱۹۶۶) همخوانی دارد. این یافته نشانگر همراستایی محتوایی رسانه داخلی با میل به ماندگاری در کشور است.

نتایج پژوهش نشان داد که بین میزان تمایل دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور براساس متغیرهای زمینه‌ای آن‌ها همچون جنسیت و سن، تفاوت معناداری وجود ندارد؛ نتایج آزمون این فرضیه برخلاف نتایج پژوهش‌های صفری (۱۴۰۱) و نوبخت و رستمعلی‌زاده (۱۴۰۲) و همچنین مدل نظری کارلینگ و شوپل (۲۰۲۰) است که متغیرهای زمینه‌ای را بر میل و توانایی مهاجرت موثر می‌دانند. بیشترین میانگین تمایل پاسخگویان به مهاجرت در این پژوهش، مربوط به دانشجویان زن، و به لحاظ سنی، دانشجویان ۲۴ تا ۲۹ سال بود. نتایج متفاوت این پژوهش با پژوهش‌های پیشین، می‌تواند ناشی از تفاوت در شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه در سال‌های اخیر باشد.

نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی، بیشترین اثر مستقیم و کاهنده را بر تمایل به مهاجرت دانشجویان دارد. متغیر امید به آینده اثر غیرمستقیم و معکوسی بر تمایل به مهاجرت دانشجویان دارد. برخی از متغیرها که در آزمون فرضیه‌ها از تفاوت معناداری برخوردار نبودند (همچون طبقه اجتماعی، جنسیت و مقطع تحصیلی) در تحلیل مسیر و با میانجی سرمایه اجتماعی از تأثیر معناداری برخوردار بودند. این الگو، نشان‌دهنده پیوند درهم‌تنیده منابع اجتماعی و درک از آینده، در شکل‌گیری تمایل و تصمیم به مهاجرت در میان دانشجویان است. تمایل دانشجویان به مهاجرت، به‌طور معناداری با سرمایه اجتماعی مرتبط است. همراستا با نظریه پاتنام (۲۰۰۰)، اثر کاهنده سرمایه اجتماعی بیانگر آن است که برخورداری از شبکه‌های ارتباطی حمایتی، اعتماد، تعهد و احساس تعلق اجتماعی، وابستگی فرد به بستر اجتماعی را تقویت کرده و انگیزه مهاجرت را کاهش می‌دهد. در کنار آن، امید به آینده نیز به‌عنوان یک منبع روان‌شناختی-اجتماعی، به‌واسطه سرمایه اجتماعی، در کاهش گرایش به مهاجرت نقش آفرین است. براساس نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل مسیر، متغیر جنسیت مرد با اینکه اثر مستقیمی بر تمایل به مهاجرت ندارد، اما تأثیر غیر مستقیم آن با میانجی سرمایه اجتماعی، بر تمایل به مهاجرت، معنادار است. این مسئله، بیانگر اهمیت راهبردی کیفیت سرمایه اجتماعی در سطوح فردی و ساختاری در شکل‌گیری تمایل به مهاجرت است. نظر به یافته‌های پژوهش حاضر درباره بالابودن نسبی میانگین تمایل به مهاجرت در بین زنان، می‌توان بیان داشت که در سال‌های اخیر و در پرتو تحولات اجتماعی-فرهنگی در سطح کلان در جامعه ایران، تمایل و تصمیم به مهاجرت، به مردان محدود نبوده، و به‌طور قابل توجهی به زنان نیز تسری پیدا کرده‌است.

در مجموع، سرمایه اجتماعی و استفاده از رسانه تلویزیون داخلی اثر معناداری بر تمایل به مهاجرت داشتند و سرمایه اجتماعی به عنوان میانجی نقش مهمی در تعدیل اثر برخی متغیرهای زمینه‌ای، رسانه‌ای و امید به آینده بر تمایل به مهاجرت داشت. براین اساس، پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌گردد:

۱- رابطه منفی بین امید به آینده و تمایل به مهاجرت با میانجی سرمایه اجتماعی، ضرورت بهبود فضای زیست اجتماعی و تقویت نهادهای مدنی و سمن‌ها را نشان می‌دهد. با توجه به یافته‌ها، سیاست‌گذاری‌های امیدبخش در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ضرورت دارد. تقویت شبکه‌های روابط اجتماعی دانشجویان، اعتماد نهادی و حس تعلق جمعی با ایجاد سازوکارهای جامعه مدنی همچون باشگاه‌ها و انجمن‌های دانشجویی ضرورت دارد.

۲- بهینه‌سازی سیاست‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور به منظور تقویت امید به آینده به ویژه در زمینه اقتصادی و اشتغال در کشور ضرورتی گریزناپذیر است.

منابع

- آریان‌پور، ا.ح. (۱۳۵۴). *زمینه جامعه‌شناسی*. تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.
- آسایش، ا.، کاظمی‌پور، ع.، صدیقی، ب. (۱۳۹۸). سودای مهاجرت: میل به مهاجرت و تصویر ذهنی از غرب در تجربه دانشجویان-مهاجران ایرانی. *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*. ۱۵(۵۷)، ۵۱-۸۳.
- افشاری، ع.، معینی، س.ر.، انصاری، ح. (۱۳۹۹). بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر گرایش جوانان تهرانی به مهاجرت خارج از کشور. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۹(۴۷)، ۹-۳۰.
- امانی، م. (۱۳۵۵). *مبانی جمعیت‌شناسی*. تهران: پیام.
- حسین‌پور، ب.، صادق‌اوغلی، ح.، روحی، ا. (۱۳۹۹). مهاجرت و موتیونیا: نقش بهزیستی و بهخواستی در تمایل زبان‌آموزان به مهاجرت از کشور. *مطالعات جمعیتی*. ۶(۲)، ۱۸۱-۱۴۷.
- حیدری، ع.ر.، شاه‌بهرامی، م.، کوچک، ف.، خطیرنامی، ز. (۱۴۰۲). بررسی تمایل به مهاجرت پرستاران و ارتباط آن با سرمایه اجتماعی در بیمارستان‌های آموزشی دانشگاه علوم پزشکی گلستان. *پایش*، ۲۲(۳)، ۳۰۱-۳۱۲.
- خواجانه‌نوری، ب. (۱۴۰۱). *نظریه‌های مهاجرت بین‌المللی*. تهران: طرح نو.
- دراهکی، ا. (۱۴۰۳). تمایل به مهاجرت (داخلی / بین‌المللی) در میان جوانان و عوامل پشتیبان جمعیتی و اجتماعی آن (مورد مطالعه شهرستان آبدانان). *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۹(۳۸)، ۲۹۹-۳۳۲.
- رزمی، ح.، شمس، ع.، مولایی، م. (۱۴۰۱). تعیین کننده های تمایل به مهاجرت خانوارهای روستایی حوضه آبریز دریاچه ارومیه. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۵۳(۲)، ۳۶۷-۳۸۳.
- رضایی، م. و صادقی، ر. (۱۴۰۰). سودای مهاجرت: تمایل ایرانی‌ها به مهاجرت و عوامل تعیین‌کننده آن. *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۱۰(۱۸)، ۶۲-۳۵.
- زنجانی، ح.ا. (۱۳۸۰). *مهاجرت*. تهران: انتشارات سمت.
- سجادی، ح.، امیرکافی، م.، گروسی، س. (۱۴۰۳). سرمایه اجتماعی، امید به آینده، و تمایل به مهاجرت بین‌المللی: مطالعه‌ای در میان دانشجویان دانشگاه‌های شهر کرمان. *تداوم و تغییر اجتماعی*. ۳(۲)، ۴۱۱-۳۸۱.
- صادقی، ر.، غفاری، غ.ر.، و رضایی، م. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر تمایل به مهاجرت از ایران. *مطالعات جمعیتی*، ۴(۲) (پیاپی ۸)، ۸۳-۱۰۸.
- صفری، ح. (۱۴۰۱). میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی در داوطلبان کنکور سراسری. *تسبک*، ۸(۵) (پیاپی ۶۸)، ۷۴-۶۱.
- طاهری‌دمنه، م.، و کاظمی، م. (۱۳۹۷). تمایل به مهاجرت در بین جوانان؛ مطالعه ای کیفی در تصاویر آینده. *مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱۰(۴) (پیاپی ۴۰)، ۷۸-۵۳.
- عبدالهی، ع.، رضایی، م. (۱۴۰۱). تمایل به مهاجرت از ایران و عوامل مؤثر بر آن: نتایج تحلیل ثانویه پیمایش سرمایه اجتماعی در سال ۱۳۹۷. *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱۴(۴)، ۱۵۹-۱۸۷.
- گرت، ر. (۱۴۰۲). چرا انسان‌ها شورش می‌کنند؟ ترجمه علی مرشدی‌زاد. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- کوئن، ب. (۱۳۸۶). *درآمدی به جامعه‌شناسی*. برگردان: محسن ثلاثی. تهران: توتیا. چاپ ششم.
- مردانی‌فر، ف.، ظهیری‌نیا، م.، و رستگار، ی. (۱۳۹۸). سرمایه اجتماعی و امید به آینده در میان دانشجویان (مطالعه دانشگاه‌های شهر بندرعباس). *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۶(۱)، ۸۵-۱۰۴.
- میرفردی، ا.، صالحی‌نیا، ف.، احمدی، ع. ی. (۱۴۰۱). بررسی رابطه اعتماد بین‌شخصی و رضایت شغلی با گرایش به مهاجرت داخلی: مورد مطالعه، معلمان کلان شهر شیراز. *فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۳(۵۱)، ۱۳۹-۱۵۴.

- میرفردی، ا.، حیدری، آ. و امینی‌خو، م. (۱۳۹۹). میزان تحرک اجتماعی مهاجرین روستا- شهری و ارتباط آن با سرمایه اجتماعی (مورد مطالعه، مهاجرین شهرهای یاسوج و مادوان). *فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای*. ۱۰ (۳۷)، ۱۴۰-۱۳۳.
- میرفردی، ا.، ولی‌نژاد، ع.ا. (۱۳۹۶). بررسی تفاوت‌های جنسیتی در هویت ملی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یاسوج). *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۸ (۶۹)، ۱۱۹-۱۳۳.
- نویخت، ر.، رستمعلی‌زاده، و. ا. (۱۴۰۲). تعیین‌کننده‌های زمینه‌ای و ساختاری تمایل به مهاجرت از کشور در بین جوانان: مطالعه‌ای در شهر بوشهر. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*. ۱۸ (۳۶)، ۳۰۴-۱۲۶۵.

References

- Abbay, A. G., Azadi, H., Ayalew, W., Tesfamariam, Z., Hishe, S., Lakew, T. B., ... & Yin, C. (2025). The effect of social capital on migration aspiration and migration capability: Insights from northern Ethiopia. *Habitat International*, 155, 103236.
- Abdollahi, A. and Rezaee, M. (2022). An investigation of inclination to migrate from Iran and factors affecting the process: Results of the secondary analysis of social capital survey in 2018. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 14(4), 159-187.
- Afshari, A., Moini, S. R. and Ansari, H. (2020). A Study on Relationship between Social Capital and Juveniles' Tendency to Migration. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 19(47), 9-30. (in persian)
- Akanle, O., Fayehun, O. A., Adejare, G. S., & Orobome, O. A. (2021). International migration, kinship networks and social capital in Southwestern Nigeria. *Journal of Borderlands Studies*, 36(2), 319-332.
- Amani, M. (1976). *Introduction of Demography*. Tehran: Payam Publication.
- Arranz, N., Arroyabe, M. F., Sena, V., Arranz, C. F., & Fernandez de Arroyabe, J. C. (2022). University-enterprise cooperation for the employability of higher education graduates: a social capital approach. *Studies in Higher Education*, 47(5), 990-999.
- Asayesh, O., Kazemipur, A. and Sadighi, B. (2020). Migration Aspiration: The Migration Tendency and the Image of the West Among the Iranian Student-Migrants. *Cultural Studies & Communication*, 15(57), 51-83. doi: 10.22034/jcsc.2020.38265 (in persian)
- Carling, J., & Schewel, K. (2020).: Revisiting aspiration and ability in international migration. In *Aspiration, desire and the drivers of migration*, 37-55, Routledge.
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: Why do people move? *Journal of Travel Medicine*, 25(1), tay040.
- Cohen, B. (2007). *Introduction to Sociology*, translated by Mohsen Solathi. Tehran: Totia Publications. (In Persian).
- Dorahaki, A. (2025). Socio-Demographic Determinants of Internal and International Migration Aspirations Among Youth: Evidence from Abdanan, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 19(38), 299-332. doi: 10.22034/jpai.2024.2032800.1359 (in persian).
- Farooq, S., Bukhari, S., & Ahmed, M. (2017). Arab spring and the theory of relative deprivation. *International Journal of Business and Social Science*, 8(1), 126-132.
- Gurr, T. R. (2015). *Why men rebel*. Routledge.
- Heidari, A, Shah Bahrami, M, Koochak, F, Khatirnamani, Z. (2023). Desire for emigration and its relationship with social capital among nurses working in teaching hospitals in Golestan, Iran. *Payesh*; 22 (3) :301-312. doi: [10.61186/payesh.22.3.301](https://doi.org/10.61186/payesh.22.3.301) (in persian)
- Huseynpur, B., Sadeghghli, H. and Rouhi, A. (2020). Migration and Motivonia: The Role of Wellbeing and Well-Willing on English as a Foreign Language Learners' Desire to Migration. *Iranian Population Studies*, 6(2), 147-181. doi: 10.22034/jips.2021.254325.1085 (in persian)
- Kao, Y. H., & Sapp, S. G. (2020). Is community attachment a determinant of actual migration? An estimate of the social capital, linear-development, and systemic approaches. *Social Science Quarterly*, 101(1), 201-217.
- Keleş, Ş. (2021). The impact of economic expectation, social capital and hope on migration request and action. *Journal of Life Economics*, 8(1), 47-58.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.

- Lőrincz, L., & Németh, B. (2022). How social capital is related to migration between communities?. *European Journal of Population*, 38(5), 1119-1143.
- Mardanifar, F., Zahirinia, M. and Rastegar, Y. (2019). Social Capital and Hope for the Future among Students (Study of Bandar Abbas Universities). *Social Capital Management*, 6(1), 85-104. (in persian)
- Mirfardi, A. and Valinezhad, A. (2017). The Role of Gender Differences in National Identity Dimensions: The Case of Study; Yasouj University Students. *National Studies Journal*, 18(69), 119-133. Doi: 20.1001.1.1735059.1396.18.69.8.2 (in persian)
- Mirfardi, A., Heidari, A., & Amini Khoo, M. (2020). The Social mobility of Rural-Urban Migrants and its Relationship to social capital (The case of Study, Yasouj and Madevan Cities). *Regional Planning*, 10(37), 123-140. (in persian).
- Mirfardi, A., Salehi Nia, F., & Ahmadi, A. (2023). The Study of Relationship of Interpersonal Trust and Job Satisfaction with Tendency towards the Internal Migration among Teacher in Metropolis of Shiraz., *Research and Urban Planning* 13(51), 139-154. (in persian).
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of management review*, 23(2), 242-266.
- Nguyen, H. T., Le, M. K., Nguyen, T. T. D., Dao, V. P. L., & Nguyen, N. T. (2022). Social capital and migration: A case study of rural Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 9(1), 63-71.
- Nobakht, R. and Rostamalizadeh, V. (2024). Tendency of Youth to International Migration: A Study of Contextual-Structural Determinants in Bushehr City, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 18(36), 265-304. doi: 10.22034/jpai.2024.2020272.1324. (in persian)
- Paxton, P. (1999). Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment. *American Journal of sociology*, 105(1), 88-127.
- Putnam, R. (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. NewYork: Simon and Schuster.
- Razmi, H., Shams, A. and Molaei, M. (2022). Determinants of The Intention of Rural Households in Urmia Lake Basin to Migrate. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 53(2), 367-383. doi: 10.22059/ijaedr.2021.322764.669036. (in persian)
- Rezaei, M. and Sadeghi, R. (2021). Migration Aspiration of Iranians and Its Determinants. Two Quarterly *Journal of Contemporary Sociological Research*, 10(18), 35-62. doi: 10.22084/csr.2021.21216.1772. (in persian)
- Sadeghi Jafari, J. and Sheyni mirzadeh, P. (2023). Investigating the Contributing Factors to Emigration Intension from Iran among Postgraduate Students at University of Isfahan. *Journal of Iranian Social Studies*, 17(2), 56-29. doi: 10.22034/jss.2024.2004302.1778. (in persian)
- Sadeghi, R., Ghaffari, G. and Rezaei, M. (2018). The Effects of Social Capital on Tendency to Emigration from Iran. *Iranian Population Studies*, 4(2), 83-108. (in persian)
- Sajadi, H., Amirkafi, M. and Garousi, S. (2025). Social Capital, Hope for the Future and the Desire for International Migration: A Study among University Students in Kerman. *Journal of Social Continuity and Change (JSCC)*, 3(2), 381-411. doi: 10.22034/jssc.2024.21701.1126 (in persian)
- Sharifi, A. and Shahnazi, R. (2024). Migration and Development: Benefits of International Migration for Origin Countries. *Journal of Social Continuity and Change (JSCC)*, 2(2), 307-337. doi: 10.22034/jssc.2023.19871.1075 (in persian)
- Spina, N. (2017). Out-migration, social capital and the cooperative dilemma: evidence from Bulgaria's population crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(15), 2652-2668.
- Taheri Demneh, M. and Kazemi, M. (2018). The Desire to Migrate Among Young Iranians; A Qualitative Study on Future Images. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 10(4), 53-78. doi: 10.22035/isih.2018.292 (in persian)
- Van Mol, C., Snel, E., Hemmerechts, K., & Timmerman, C. (2018). Migration aspirations and migration cultures: A case study of Ukrainian migration towards the European Union. *Population, space and place*, 24(5), e2131.
- Zanjani, B. (2001). *Migration*. Tehran: Samt Publications.

Social Capital, Hope for the Future and Tendency to Migrating abroad: The Case of Humanities Students at Shiraz University

Asghar Mirfardi^{1*} | Milad Vahidi²

1. Corresponding Author*, Associate Professor, Department of Sociology and Social Planning, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran. Email: Amirfardi@shirazu.ac.ir

2. Bachelor of Sociology, Department of Sociology and Social Planning, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran. Email: Miladvahidi083@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article History:

Received: 16 September 2025

Accepted: 10 June 2026

Published: 11 July 2026

Keywords:

Migration, social capital, hope for the future, college students, Iran.

ABSTRACT

Introduction: Immigration is one of the key factors of demographic changes. This research aimed to investigate the relationship between social capital and hope for the future and the degree of students' tendency to immigration, using a mixed theoretical framework with emphasis on Everett-Lee's pull-push theoretical model and Carling and Schewel's tendency-ability model.

Methodology: Using a quantitative approach and survey method, the statistical population of this study was students of the faculties of humanities at Shiraz University. Using Chocran's formula, 360 cases, were determined as sample size, which were selected using a probability cluster sampling method. Data were collected using a structured questionnaire. Nahapit and Ghoshal's (1998) questionnaire was used to measure social capital and a researcher-made questionnaire was used to measure other variables. Face validity and Cronbach's alpha coefficient were used to assess the validity and reliability of the research tool, respectively.

Results: The findings showed that the mean of tendency to migrate and hope for the future of the respondents were higher than the expected mean, and the mean of social capital was lower than the expected mean. The results showed that the variables of social capital and hope for the future have an inverse and significant relationship with the level of tendency to migrate ($p < 0.01$). There was also no significant difference between the level of students' tendency to migrate according to their social status, gender, and educational level. The dependent variable had a significant difference only in terms of the amount of domestic television use and did not have a significant difference with respect to other media. Path analysis indicates the direct and moderating role of social capital in reducing the tendency to migrate. Multiple regression showed that the independent variables were able to explain 14.7 percent of the variances in the dependent variable.

Conclusions: Social capital plays an important role in the level of tendency to migrate abroad, both directly and by moderating other variables. It is necessary to pay attention to the important role of social capital and its elements in social and economic policy-making.

Cite this article: Mirfardi, A., Vahidi, M. (2026). Social Capital, Hope for the Future and Tendency to Migrating abroad: The Case of Humanities Students at Shiraz University. *Economic Sociology and Development*, 15 (1), 247-268

